

OLGA KOLENC

Poti do kamnitih src

PLANINSKA
ZVEZA
SLOVENIJE

**PLANINSKA
ZVEZA
SLOVENIJE**
ALPINE
ASSOCIATION
OF SLOVENIA

OLGA KOLENC

do Poti kamnitih src

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Planinska založba
2022

VSEBINA

7	OD ZAHODNIH JULIJCEV DO MORJA	153	POTEPANJE PO SEVERNI STRANI KANINSKEGA POGORJA
9	VOJSKARSKE ZARAŠČENE STEZE	159	PAZI, DA NE PADETA V BREZNO!
15	DRUGAČNA OPREMA, DRUGAČNE POTI	167	ČAS BELEGA IN RUMENEGA MAK
23	POHODNA OBUTEV PA TAKA!	173	KROŽNA POT ZA DUŠO
29	VOJSKARSKI GRIČI	179	POTI DOBERDOBSKEGA KRASA
37	SKRIVNOST IVANČKOVIH ROŽ	185	PO KRAŠKIH GRIČIH
45	OD POLDANOVCA DO ČAVNA	193	SKOZI ZUBLJE RDEČIH STRASTI
51	JUŽNI OBRONKI TRNOVSKEGA GOZDA		
59	JESENSKA NOSTALGIJA		
65	NOVOGORIŠKE »HIŠNE« GORE		
71	SPOKOJNI SABOTIN		
77	ČEZ KAMBREŠKO POGORJE		
85	OD SOLARJEV DO KUKA		
91	ISKANJA V KRALJESTVU BELINA		
99	DOŽIVETI »MONS MAJOR«		
107	NA STU AN NA MUSCA		
115	SAM, A NE OSAMLJEN		
123	NA NOVO DOŽIVETA POT		
127	VELIKI IN MALI VRHOVI		
133	MED KOZOROGI IN SVIZCI		
141	SOOČENJE S PEKLENSKIMI VRATI		
147	GORA NEŠTETIH OBRAZOV		

OD ZAHODNIH JULIJCEV DO MORJA

V knjigi predstavljam predvsem manj obiskane poti vzdolž zahodne slovenske meje z Italijo, ki so bile do vstopa v Evropsko zvezo zaradi strogega mejnega režima zapostavljene in bolj poredko obiskane. Moja doživetja ne temeljijo le na klasični pripovedi o lepotah gora, predgorij in Krasa. V njih se prepletajo tudi intimnejše in hkrati univerzalnejše razsežnosti, ki so prisotne ob večnih iskanjih v nas samih. Na poti iščem celoto, vezna nit je človek, ki naseljuje ta prostor. Gora ni samo gora, temelji so ji predgorja, doline in reke, ki iščejo pot. Vsaka naša celica nosi zapis prostora in časa, v katerem živimo, odtise prvih zaznav, ki nam sledijo po poti življenja.

Moja pot se začne na rodni Vojskarski planoti, kjer me je v neomejeni svobodi bivanja brusil njen dvojni kontrast. Pozimi, ko se ceste še niso pluzile, smo bili prebivalci tudi po več mesecev odrezani od sveta oziroma od petnajst kilometrov oddaljene Idrije. Naše gibanje je bilo za daljša obdobja omejeno zgolj na tri hišne prostore in smučino, ki je vodila do dva kilometra oddaljenih šole, cerkve in trgovine. Sledil je preobrat, prišla je pomlad, poletje. Težko, a hkrati srečno otroštvo, preživeto v neokrnjeni naravi, in tisto »nekaj«, kar nam položijo v zibelko, me še vedno preganja, da raziskujem svet tudi na drugi strani naše domače Planinice.

Pot nadaljujem skozi obsežen Trnovski gozd ter raziskujem njegove naravne in kulturne vrednote. Vzpenjam se na porasle hribe in griče, spuščam se vse do globač, brezen in jam, ki me navdajajo s strahom in spoštovanjem. Trnovski gozd, ki pripada planotam Visokega Krasa, je izjemen tudi zato, ker je del davnega velikega koralnega grebena z nahajališči fosilov. Geografske in geomorfološke razmere, značilne za ta skrajni severozahodni del Dinarskega gorstva, so pripomogle k razvoju bogatega rastlinstva in živalstva. Na srečo kljub številnim gozdnim cestam prav zaradi obsežnega, za običajnega obiskovalca pogosto neprehodnega kraškega območja, divjina ostaja divjina. Sledim potem in brezpotjem v Krajinskem parku Južni obronki Trnovskega gozda, od izvira Lijaka do Predmeje.

Moja pot vzdolž zahodne slovenske meje z Italijo se začne v Solkanu. Poteka čez Sabotin, Kambreško pogorje med rekama Idrijo in Sočo, Kolovrat in Matajur, do Breginjskega kota ter Stola in Muzcev. Vzdolž meje opazimo poleg naravnih lepot tako v spomin kot opomin številne vojne ostaline. Na grebenu Kolovrata, kjer je med prvo svetovno vojno italijanska vojska zgradila širok sistem obrambne črte, je danes lepo urejen čezmejni muzej. V tem turbulentnem prostoru, ki je bil v vsej zgodovini posebno ranljiv, je človek vztrajal. Na videz nezanimivi in pozabljeni griči med Kambreškim pogorjem in Kolovratom v svojih nedrjih skrivajo prenekatero tako zgodovinsko kot duhovno skrivnost. V Breginjskem kotu se povzpnem na Stol in Muzca, od koder imamo razgled na najdaljši greben v Julijskih Alpah.

Tudi v Zahodnih Julijskih Alpah obiščem predvsem manj obiskane vrhove. Na poti do odmaknjenih gora, kot so Jerebica, Žrd, Šober, Zabuš in drugi, ter ob spustu v ledeniško krnico skrivnostnih podov Oslova jama (Foran dal Mus), ki leži na severni strani Kanina, včasih tudi ves dan ne srečam žive duše. V Kaninskem pogorju mi kot večni draž ostajajo visokogorski kraški podi. So naša neprecenljiva naravna vrednota. Na severni, italijanski strani Kanina, v delu naravnega parka Predgorja Julijskih Alp (Il Parco Naturale delle Prealpi Giulie), divji kraški svet najde novo razsežnost. Čeprav je narava lepa v vseh letnih časih, mi je pomlad v visokogorju še vedno največji navdih. Ko se v dolini že povsem izpoje, se z nadmorsko višino njen mimohod podaljša daleč v poletje.

V zadnjem delu mojih poti me čaka Kraška planota. Prečim celoten greben Črnih hribov, ki se razteza od italijanske meje do slovenskega kraja Branik. Lepo urejene in označene poti, imenovane Poti miru na Krasu, ki potekajo po nekdanjih vojaških cestah, stezah in kolovozih, nam poleg neokrnjene kraške pokrajine razkrivajo tudi obsežno zapuščino prve svetovne vojne. S Cerja pot nadaljujem čez del Doberdobskega Krasa do dveh največjih značilnosti naravnega rezervata, do Doberdobskega jezera (Lago di Doberdò) in Prelostnega jezera (Lago di Pietrarossa), kjer se povzpnem na okoliške griče. Presunljiva lepota dveh presihajočih kraških jezer in pokrajina, ki jo v jeseni obarva ruj, me spodbujata, da se vedno znova vračam in to območje ljubiteljsko raziskujem naprej.

Moje poti so se ob sončnem zahodu končale tam, kjer se je vse začelo – na ničelni točki ob morju.¹

¹ Vsa poglavja v knjigi so bila kot posebni prispevki objavljena v *Planinskem vestniku* v letih med 2005 in 2021, a so v knjigi dopolnjena.

VOJSKARSKE ZARAŠČENE STEZE

Naše prve poti v rani mladosti so izhodišče za vse naslednje poti. Vsak delček mojih poti se mi zdi kot kamenček v mozaiku, ki gradi nerazdružljivo celoto. Ostaja temelj, ostaja most. Preveč mojih drobnih stopinj je v rojevanju prvih občutkov prečilo lok, da bi lahko pozabila. Samo prek njega sem zmogla preseči vse druge poti, ki vodijo skozi življenje. Čas gre naprej. V meni živijo v vsej prvobitni podobi, čeprav so se po večini zarasle. Čez moje pisane kamne v Vodici se je razlezel asfalt.

Log se na naši Ravni razpotegne v čistino, gozd, kjer strašita medved in volk, se vljudno odmakne. Bila sem kot ptič, ki plašno in negotovo prvič zakrili nad gnezdrom. V varni razdalji sem videla strehe treh hiš. V mislih sem videla zver, kako zlovešče izstopa iz gozda. Pognala sem se v dir in z lahkoto presegla razdaljo do prvega hišnega praga. Vrata za mano so se hitro zaprla, prijazne roke so v tolažbo postavile predme skodelico toplega čaja. Že v Macesnih, takoj za Tomaževo hišo, se je pojavil nov dvom. Kaj skriva gozd, kje po Štrangelu, kje po Oslovki se klati črna zverina? Napeto sem spremljala sleherni šum, in kar se je dalo na hitro sem v teku dosegla čistino. Svet nad Vodico se znova odpre, pogled zaobjame mehke livade okoli kmetije v Krpciji. Duša tu spet zaigra, se spočije, a tik pod Krpcijsko rajdo, pred gručo velikih leskovih grmov, se mir že spet izgubi. Le kaj se je moralo skrivati v močnem in gostem vejevju? In to dan za dnem, dan za dnem.

Zimski čas, ko je visoka snežna odeja planoto odrezala od sveta, je bil na naših poteh najbolj surov, toda pomlad, čeprav pozna, je vse povrnila z obrestmi. Brstenje listja se vsako pomlad tik pod Vojskarsko planoto za nekaj časa ustavi. Hladni alpski vetrovi v začetku maja še ne dovolijo, da pomlad pride tudi sem gor. Hlad nato le popusti in mehka zelena preproga neslišno prekrije planoto. Mamljiv vonj prvih nežnih cvetov, ki bodo kmalu poniknili v hitro rastočem zelenju, draži nosnice. Tako težko sem dočakala dan, ko bo zimsko obdobje končno za nami. Odložila sem ruto in dovolila, da sonce obsije moje

lase. Vso dolgo zimo niso videli sonca. Prišlo je poletje. Travniki z grički v okolici doma so se mi zdeli kakor razkošen oltar na praznično cvetno nedeljo.

Pisana barvna paleta narave je z letnimi časi neslišno pronicala vame in mi ostrila občutke za prostor in čas. Leta so tekla, rasla sem s svojo prvo vsakdanjo potjo, rasla s podrastjo, rasla z drevesi. Kopala sem glino, nabirala kamenje. Dolgo sem mislila, da se nad našo Vojskarsko planoto razteza edino obzorje. Glede na njeno lego se mi še danes včasih zazdi, da je tako. Videti je, kot da se je ob stvarjenju sveta ta zemlja pognala navzgor iznad grap – da pod nebesnim svodom najde nekaj pokoja. Med kopaste, z gozdom poraščene griče je ujela tiste nekaj skromne, za nas »svete« zemlje. Preživela nas je. Iz centra Vojskega, ki stoji više kot Log, se je končno odstrl pogled na belo verigo gora. Le kako bi dosegla greben in pogledala, kaj je na drugi strani?

Ne prosti čas, nuja je bila tista, ki nas je gnala na pot. A moj nemirni duh je pogosto zahteval še več. Želel je preveriti, kaj je v naravi tam zadaj, tam zgoraj, tam spodaj. »Grem,« sem rekla domačim in vedeli so, da bom šla. Ata Rudolf je večkrat dodal nekaj vedno istih besed, naj gledam pod noge in pazim na brezna. In sem šla. Tista prva in najbolj moja je bila grapa Oslovka.

Oživel je najbližji studenček Rep, kamor smo tudi poleti pogosto hodili po svežo vodo za pitje. Kadar sem odšla ponjo, sem včasih v grapi ostala celo popoldne. Ko sem začela stikati po majhni, s kalužnicami poraščeni strugi, sem povsem izgubila občutek za čas. Kloktanje studenčka me je vabilo k naslednjim izvirkom. Čeprav sem se še vedno bala medveda, sem počasi premagala strah. Postopoma sem raziskala celotno grapo Oslovko vse do Gačnika. Z vso ljubeznijo sem se posvetila naravi in še danes ne vem, katera vilinska bitja so mi dajala moč in navdih. Deset let sem bila stara, ko se mi je ob žuborenju studenčka Repa rodila tale pesem:

*Izpod skal izviraš,
ti potoček mili,
v daljo mi prodiraš,
me tolažiš v sili.
Mirno žuboriš,
nikdar ne prenehaš,
se nikdar ne upehaš,
le v daljavi tvoja pesem se izgubi.*

Bila sem v svojem kraljestvu. Drevesa so dihala zrak, vsak list zase je vedel, kje je, vsak je utripal s celoto. Tam sem stala, bila sem celota. Že zgoraj, na cesti, se je začel tisti tako zamorjeni, grobo posiljeni svet, poln ukazov. Jaz pa sem bila tako drobna in majhna, tako nezahtevna, da sem se pogosto izgubila med velikimi lapuhovimi listi.

Po brezpotju skozi zasnežen gozd

Včasih sem se spozabila, po grapi se je že plazil mrak. V drevesnih krošnjah je završalo. Zavedela sem se, da moram domov. Misel na divje zveri in druge imaginarne strahove mi je v mraku še vedno poganjala strah v kosti. Nemudoma sem stekla po strugi navzgor, se spotikala ob korenine dreves in se ustavila šele pod sosednjo, Tomaževo hišo. Mama si z mojimi izleti v svetlobi dneva ni povzročala preveč skrbi. V dno duše me je poznala in razumela. Veliko bolje kot jaz je poznala celotno Oslovko. Samo drevesa vedo za vse njene skrite najstniške misli in želje, saj je v grapi kot mlado dekle dolge dneve pasla krave. S sladkimi koreninicami si je pogosto lajšala lakoto, z vodo gasila žejo.

Grmiščni okarček (*Coenonympha arcania*)

Moj teritorij se je z leti vse bolj širil. Izkoristila sem sleherni čas in se vse pogumneje sama klatila po obsežnem področju celotnega dela zahodne Vojskarske planote. To so bila prav posebna območja: prva in druga Zadolina, Velika Ogalška dolina, Krpcijska Sivka, Zavrh, Luckin tal, Rničejše, Maganiska meja, del Gačnika, prehodna območja Planinice itd.

S pomladjo so še posebno vabile livade okoli Vojščice. Maj je norel. Kot uročena sem obsedela sredi obsežnih zaplat šmarnic in kranjskega jegliča. Vonj se je širil in dražil nosnice, dišala je cela Vojskarska planota in z njo ves planet (kranjski jeglič danes vidimo le še na redkih skritih koticčkih, daleč stran od poti). Raziskovala sem naprej. Svetloba jasnega dne se je prebijala skozi gosto vejevje in se igrala v nešteti barvnih odtenkih. Na robu gozdne jase sem se ustavila kakor prestrašen zajček. Srce mi je divje razbijalo v prsih. Tišino in mir sta motila le ptičji spev in brenčanje žuželk. Včasih se je zaslišal oddaljeni klic, pasji lajež. V prepričanju, da nevarnosti ni, sem končno stopila na plano.

Narava se je s poletjem dokončno okrasila s cvetjem. Sledila sem sleherni vrsti travniških rož in se veselila življenja. V visoki praproti sem našla prve jurčke. Kresnice, ki so zasvetile v jasnih nočeh, so v dneh pred kresno nočjo še stopnjevale stara, poganska izročila. Napočil je čas za nabiranje gob in zdravilnih rastlin. Arnika, ki je bila najdonosnejša, je rasla v bližnji in daljni okolici. Nabirali smo tudi ranjak, mačje tace, šentjanževko in čemeriko, z denarjem od prodaje pa smo si kupili šolske potrebščine.

Stara sem bila kakih enajst let, ko sem se prvič sama odpravila na uro oddaljeni Kazon, pod Hudournik. Zgodaj zjutraj sem odšla na pot čez Zavrh in naprej proti Vojščici. V bregu nad kmetijo sem zagazila v mokro, do vratu visoko

Zaraščena Krpcijska sivka, kjer sem v otroštvu nabirala borovnice.

travo. Pretikaje se skozi visoko podrastje sem se spustila vse do rastišč. Proti severozahodu se razprostirajo dolgi, rahlo vzvalovani planinski travniki. Medjijo na izpostavljen zaraščen teren, ki se nadaljuje k Studencem in pada proti Oblakovemu Vrhu. Obstala sem pred rumeno preprogo iz cvetoče arnike, ki je ponekod delovala tako, kot da bi jo posejala skrbna roka. Njen specifični vonj mi je prijetno dražil nosnice. Prsti so vztrajno grabili lek in počasi polnili veliko vrečo, ki smo jo uporabljali za moko. Sonce je zlezlo v zenit. Utrujena sem se usedla na tla in za kosilo iz žepa povlekla kos domačega kruha.

Nedaleč od našega doma, proti severovzhodu, se kakor hrbet speče živali začenja obsežen, z gozdovi poraščen Štrangel. Dišal je po lesu, smoli, sivki, arniki, po malinah in borovnicah in verjetno še čem. Razgiban, poraščen teren, poln kraških vrtač, je v meni vselej porajal tako spoštovanje kot strah. Sama sem se previdno držala le južnih obronkov, ki so povsem neopazno prehajali v gozd. Nešteto ur sem prebila v podrastju, med vitkimi debli macesnov, v borovnicah. Kolovozne poti so se nevsiljivo vrivale v gozd in vodile do mest, kjer smo vsako jesen na državnem posestvu ročno pripravljali drva in grabili listje.

Lepoti navkljub je bilo na naši robati parceli vedno premalo sena. Ata je stalno razmišljal, kje se bo dalo na tujem dodatno »nastrgati«² še malo sena. Trava na stebli² je bila iskana dobrina, ki smo jo najpogosteje odplačali z delom. Pokosili so se vsi bližnji in daljni obronki, pa pasivne, že s sivko zaraščene jase.

Najbližje našemu domu je ostajala za košnjo edina gola strmina v Studencih. Planotasti svet se proti severozahodu naenkrat konča, obsežne strme grape pa

² Nepokošena trava.

padajo vse do potoka Kanomljice. Ata je vedel, da bo ta košnja najhujša, a bo še zmogel teh nekaj bremen. Čeprav je strmina peklenska, bo prihranil tako pri dolgih poteh kot tudi pri konjski vpregi. Temeljito je pošpicil koso in se navsezgodaj zjutraj spustil v zaraslo globel vse do gozdne jase.

Dopoldne smo mu prinesle skromen obed. Sesedel se je v breg, med radanice.³ Zaradi naklona so se kar same od sebe valile navzdol, vse do grmovja. Mokro travo smo z grabljami znova znosili na sonce. Nato smo se dvakrat dnevno spustili v Studence in z grabljami pridno sušili seno. Vlažna, na severno stran obrnjena jasa, obdana z gozdom, je redkokdaj videla sončni soj. Vzpon je bil težji od spusta. S težavo sem v pljuča zajemala zrak in se z rokama upirala v gornji del stegen. Zgoraj med drevjem se je pojavila lepa, že pravljíčna steza, ki je pripeljala na rob planote, tik pod Zavrh. Strmina se tukaj položi, pred nami je čisto drugačen svet od tistega v senčni globači.

Ko se je trava končno le posušila, nas je čakal transport. Ata se je, otovorjen s prvim bremenom sena, počasi vzravnal sredi strmine. Njegovo vidno polje je izpod senene gmote lahko doseglo samo naslednji korak in v breg vkopano stopinjo. Lovil je ravnotežje in čisto počasi, korak za korakom stopal iz senčne grape navzgor proti robu planote.

To obsežno divje območje Studencev je hkrati ponujalo kruh, čeprav je bil trd in grenak. Kadar je ata vsak dan odhajal za njim v senčne globeli sekati les, sem v njegovem pogledu vselej zaznala tesnobo. Okoli poldneva smo se mlajše tri sestre s kosilom – loncem mineštre, podale za njim. Mama je lonec pokrila s pokrovko, ga trdno povezala s kuhinjsko krpo in naredila nekakšen ročaj. Na zgornjem, ravnem delu poti je nekako še šlo. Običajno smo se kar bose spustile v globel in kot gamsji mladiči iskale varne stope v strmini. Vozel na krpi se nam je kmalu zrahljal, izpod pokrovke je pricurrljala mineštra, ki se je, kot v najbolj črnem scenariju, tudi razlila.

Le pet minut od našega doma je vstop v Studence, ki vodi do zgodovinskega spomenika iz časa druge svetovne vojne – Partizanske tiskarne Slovenija. Urejena, precej obiskana steza mi je omogočala pot do malin, ki so zorele po bližnjih posekah. Neštetokrat sem se sama spustila vse do barak in šarila po skrivnostnem skalnem izviru. Sorodnike, ki so poleti prihajali k nam na obisk, sem obvezno pospremila v grapo.

So poti, ki nam zapustijo sled, čeprav se je vanje že zdavnaj zajedla podrast. Globoko v nas za vedno ostajajo nespremenjene. Samo po njih se lahko z dušo otroka vračamo na izhodišče.

DRUGAČNA OPREMA, DRUGAČNE POTI

Vedno znova sem navdušena ob pogledu na sodobno športno, predvsem pa gorniško opremo: materiali, ki so vse bolj vzdržljivi, lahkotni, dihajo, se sušijo, živijo z nami ... Premami me, da kupim nekaj, kar že imam in česar sploh ne potrebujem. Zanesi me, moj ego hitro pobrska po spominih in najde opravičilo – zgodbo, kot je ta.

Kadar začnem takšno pripoved, se počutim kot starka, ki komaj poveže svoje mlade spomine v šopek, a je od teh resničnih belih pravljic s srečnim koncem minilo le nekaj desetletij. Moje prve prave zimske ture, v eno smer dolge petnajst kilometrov in več, so se takrat dogajale samo zaradi nuje. In če živiš na planini, se ti vse obrne na glavo – najprej spust v dolino, nato vzpon na izhodišče.

»V Štrangelu žvižga sever, jutri bo sneg,« je rekel ata, ko sta z mamo zaskrbljena in premočena, v starih, obrabljenih suknjičih pospravljala še zadnje stvari pod streho. Na tisoč in eno stvar sta morala misliti pred snegom. Prihajajoči mraz je vdiral v staro, kamnito hišo z vseh strani. Dodatno sta morala zadela-ti vsa slabo tesnjena vrata in okna v hlevu ter izpostavljene vodne cevi. Ata je imel ponovno prav tudi brez napovedi, ki je po novem že prihajala po radijskih valovih. Ponoči sta vihar in dež ponehala, nastala je zlovešča tišina. Ata je vedno nemirno spal, zato je tudi brez luči točno vedel, kdaj je dež prešel v sneg. Zjutraj nas je zbudila nenavadna svetloba. Sneg ..., povsod ena sama belina, pokrajina je dobila novo preobleko in za prebivalce planote je nastopil prav poseben čas. Naenkrat je bilo vse neznansko daleč; narava je bila mrtva, počivala je globoko pod snegom. Nastopila je splošna omejenost gibanja.

Ne le pot do mesta, tudi pot do središča vasi – do trgovine, šole in cerkve – je naenkrat postala zelo naporna in dolga. Kmetje z vprežno živino so ob prvem snegu za sabo vlekli velik hlod, za katerim je nastajala lepa polkrožna steza. Otroci smo se veselili smučanja in sankanja, s podstrešja smo prinesli smuči in preverili, ali bodo še zdržale novo sezono. Če je bilo svežega snega le

³ Red, ki se oblikuje pri ročni košnji trave.

Severovzhodni rob Malih špic

Mangartska planina, na kateri je tudi informacijska točka Triglavskega narodnega parka, je ena zadnjih ovčjih planin na Bovškem. Planina je leta 1937 prešla v privatno last, ki ostaja zvesta svoji tradiciji. Starodavna način paše in izdelava mlečnih izdelkov po dobrih starih receptih se poznata tako pri okusu kot pri kakovosti. Koze in ovce se brez dodatkov krmil pasejo v neokrnjeni naravi na nadmorski višini od 2000 do 2350 metrov. Čreda se v spremstvu pastirja vsak dan znova poda na planinski podvig na Mangartsko sedlo, zvečer pa jih čaka vrnitev v dolino. V enem samem dnevu tako prehodijo okoli petindvajset kilometrov, obenem pa premagajo tisoč metrov nadmorske višine.

Greben Malih špic nad nami tudi v tem delu premore kar nekaj »velikih« in »malih« vrhov, kot so Velika in Mala Ruša, Veliki in Mali Grintavec, samo Vršič in Mali Vršič ter Veliki in Mali Hlebec. Barve jesenskih gozdov so segale vse do zaplat vedno zelenega rušja. Z novimi vtisi smo se počasi odpravile proti domu. Kratek, a čudovit oktobrski dan je bil zame dovolj dolg, predvsem pa je bil drugačen.

MED KOZOROGI IN SVIZCI

Zgodnje zadnje avgustovsko jutro se je prebujalo v dan, ki vremensko ni bil prav nič obetaven. Radarska slika gora nad Nevejskim prevalom je že ves mesec kazala pestro dogajanje, kot so nevihte, oblaki in dež, dež in oblaki, sem in tja pa kot v okras še za kakšno urico žarkega sonca. Ker vreme že dolgo ni več tisto, kar je bilo, postaja tudi v običajno stabilnem pozno poletnem obdobju vse bolj nepredvidljivo. Potem barantam s tisto urico ali dvema časa brez padavin, ko bom namesto hoje v visokogorje odkrila kaj novega tudi ob vznožju gora, v kakšni grapi, ob vodi ali pa v gozdu.

Tudi razgled z avtoceste, ki iz smeri Vidma vodi proti tromeji, je kazal zelo kisel obraz. Vse je bilo nekam mokro in vlažno, v zraku je že dišala zgodnja jesen. Bližnji vrhovi Karnijskih Alp so bili še razmeroma vidni, a vrhovi v ozadju so se že zavili v sivino. Ob prihodu na Nevejski preval sem lahko le slutila, kje so skriti najvišji vrhovi gora. Vse je mirovalo, le žičniške gondole so tiho drsele proti še vedno vidni Beli peči. Zavili sva na desno, tja gor, med kozoroge in svizce. Na strmi in vijugasti cesti, ki nas pripelje vse do planine Pecol, se je čez nekoč razriti makadam razlezel asfalt. Zdi se mi, da se je vse spremenilo, morda pa so pred več kot dvema desetletjema moje oči gledale malce drugače? Strma gozdna pobočja, kjer so gobarji že navsezgodaj nabirali gobe in v podrastju iskali maline, zakrivajo vse razglede proti Montažu. Veličino tega pogorja občutimo šele takrat, ko ga gledamo z vrhov ali poti, ki so na severni strani Kaninske skupine. Reklanska dolina kot ostra zareza razdvaja gorski verigi. Visoko zgoraj se pod masivom Montaža njena navpičnica skoraj povsem izravna in sila narave kot v okras ustvari obsežno planino.

Dve desetletji je čisto dovolj, da se v prostoru in času spreminjajo naše predstave. Dvakrat sem bila tu, ob prvem vzponu s kolegico na Montaž in kmalu zatem še z manjšo planinsko skupino. Koča v mojem spominu je bila nekje na sredini planine in zdelo se mi je, kot da so mi jo predstavili. Takrat so se travniki bohotali v glavnem razcvetu. Bilo je, kot da bi rožnat cunami pljusnil daleč čez

rob in bi moč izgubil šele pod navpičnim ostenjem. In prav tam zgoraj, kjer se na skrajnem levem robu Montaža ter med Klavnimi noži (Curtissons) in Zabušem (Monte Zâbus) zariše praznina, je slika ostala popolnoma ista. So poti in so kraji, ki jih tako kot posebnih ljudi ne pozabiš nikoli.

Naslednje leto sem se vrnila z manjšo skupino. Vse mi je bilo jasno, tudi okolica poti. Vedela sem, da je potrebno navzgor, proti tistemu svetlemu robu, kjer naenkrat vstopimo v steno. Molčala sem in si mislila, da vodnik že ve, zakaj in kako, čeprav se je mulatjera dvigala vse bolj na desno. Potem smo hodili in hodili, dan je bil lep, družba dobra, le Montaž se nam je odmikal vse bolj na levo. Bilo je tako lepo, da mi je bilo čisto vseeno, kam bomo prišli. Tako smo se povsem po naključju in precej presenečeni znašli na vrhu Špika Hude police. Neizmerno hrepenenje po osvojitvi Montaža nas je pognalo kar po brezpotju čez izpostavljen južni rob, kje smo v spodnjem delu končno le naleteli na krajšo železno lestev.

Toliko o spominih v tem koncu. Po prihodu na planino Pecol je moj pogled najprej zaokrožil celotno obzorje. Montaž je bil sicer viden, le tik pod vrhom in nad melišči v grapi se je dvigalo nekaj prosojnih tančic. Ozadje je bilo mrko in sivo, tako enolično sivo, da človeka popade dolgčas. Raje bi videla, da bi padale rakle, kot pravimo močnemu dežju pri nas doma, kajti takšna brezoblična sivina me dobesedno ubija. Vse naokrog je bila ista slika, le proti Kaninu in Reklanski dolini je megla v kosmih iskala prehod do nižin. Počasi je zlezla vse do planine Pecol in hkrati skozi raztrgane bele zavese delno razkrivala raz kaninskega grebena in ledenika pod njim. Ta se je po lanskoletnih zimskih zalogah ponovno povečal.

Planina se je prebujala in pisana čreda krav je v tišino veselo pozvanjala z zvonci. Tukaj vidimo tiste prave krave, ki se še hranijo z esenco planinskih cvetov. Da so srečne, se jim vidi takoj, že na prvi pogled. Preobjedene od sladkosti življenja od časa do časa malce poritajo sem in tja in iščejo nekaj, kar bo mogoče še boljše. Njihova rjavordeča dlaka se svetli, v očeh jim žari hudomušna svetloba. Bele zaplate kože so kot okras. Njihovi veliki vampi so mehko

zaobljeni in sloke noge, ki so ob zdravi kondiciji ravno prav napete od mišic, zdravim živalim še poudarijo rast. Ko sem gledala njihove cule, viseče skoraj

Kozoroginja z mladičem

Greben Montaža s Špikom Hude police

do tal, me je prijelo, da bi segla po napetem vimenu in poizkusila, če še znam pomolsti. Takšno toplo mleko, direktno iz vimen, smo včasih pili tudi kar brez kuhanja.

»Bo, kar bo,« sva si rekli z Natalijo in zavili proti koči Giacomo di Brazzà. Koča nosi ime po pionirju, ki je prvi odkrival divji svet v skupini Montaža. Po obvezni jutranji kavi, ki se ji ne mislim odpovedati, sva se odpravili proti Špiku Hude police. Odločili sva se, da se bova povsem podredili vremenu. Okolica je že sama po sebi dovolj lepa, zato v megli in dežju v teh navpičnicah in ob padanju kamenja ne kaže izzivati sreče.

Stara italijanska mulatjera, ki skoraj ne zasluži več tega imena, saj je skoraj že povsem zasuta in zarasla, se počasi dviga navzgor pod navpičnim ostenjem. Čas je naredil svoje, praktično je ostala le še steza, ki ponekod v mokrem zahteva varen korak. Pa tudi čelada ne bo odveč, saj vstopamo v svet kozorogov. Pa ne zato, da bi se z njimi bodli, temveč zato, ker ogroženi prožijo kamenje. Verjetno ni nikogar, ki jih v tem delu gora še nikoli ni videl. Ozračje se je postopoma malce razgibalo. Razmetane oblačne zavese so se z vetrom hitreje spuščale in padale ter menjale položaje, a bistvenih vremenskih sprememb na

slabše ni bilo zaznati. Montaž je bil sicer zakrit skoraj vse do melišč, a nad Špi-
kom Hude police jasne zaplate neba niso bile prav daleč.

Natalija mi je ušla naprej, saj je bila že naveličana mojih postankov okoli zad-
njih cvetov, ki so zaradi sončne lege letos že skoraj izpolnili svoje poslanstvo.
Ko sem prišla izza ovinka, sem naletela na prav prisrčen prizor. Zagledala sem
Natalijo, obrnjeno proti skalnemu robu, z mobilnim telefonom v roki, v pozi
pravega fotografskega mojstra. Rekla mi je, da se je med čakanjem usedla in
kmalu je začutila, da jo nekdo opazuje. Obrnila je glavo, vrh skale nad njo, le
dva metra stran, jo je opazoval kozorog. Bil je tisti mladi, še malo otročji. Obra-
čal je glavo kot pravi pozer in zgodila se je ljubezen na prvi pogled. Čisto poča-
si sem se približala, da ga ne prepodim, a on je kar stal in poziral še meni. No,
sva si rekli, že zaradi teh lepih trenutkov je dan upravičil svoje poslanstvo. Pot
je postajala vedno zanimivejša.

Hvaležni ob tem prizoru se nisva nadejali, da je to šele uvertura v srečanje
s čredo rogatcev. Nekoč so kozorogi poseljevali celotne Alpe, v 19. stoletju pa
ga je človek skoraj povsem iztrebil. Po zaslugi naravovarstvenikov, ki so živali
pozneje ponovno naselili, danes lahko občudujemo te prelepe prebivalce gora.
Njihov življenjski prostor je visokogorje, le pozimi iščejo hrano tudi v nižjih
predelih. In tako se je počasi začelo, najprej še en primerek, dva, nato cela čre-
da, ki se je pasla v travnati kotanji tik pod stezo. Zgoraj, nad njo, so izza skal
kukale nove glavice in nazadnje jim je manjkal samo še pastir. Nobenega stra-
hu nisem zaznala v živalskih očeh, radoživo so obračali glave zdaj v levo, zdaj v
desno in s krajšimi premiki čez izpostavljene skale kazali svoje plezalne vešči-
ne. Da o mladičkih sploh ne govorim. Za piko na i mi je po stezi navzdol stru-
mno prihajal naproti še en lepotec. Le kaj bo pa zdaj, sem pomislila, a on se je
hudomušno umaknil v breg le raztežaj od mene.

Megla je vse močnejše silila v stene, Montaža že dolgo ni bilo več. Proti jugu
se je odpiral pogled le na belo vijugasto stezo, ki se v dolgih zavojih oklepa str-
mih južnih pobočij Špika Hude police. Planina Pecol pod nama je bila le še rav-
na plošča z jasno zarisano mrežo belih poti, ki povezujejo delo na planini. Svet
postaja kamnit, v prosojni mokroti je lep in hkrati strašljiv. Dosegli sva manjšo
škrbino tik pod vrhom, ki je videti kot vrata, skozi katera vidimo vse do zatrepa
v dolini Zajzere. Gorski masiv, ki se na jugu še dokaj visoko barva v zeleno in
kaže svojo bolj umirjeno plat, se na severni strani z vso ihto prevesi v prepadne
globeli. To je razgled, ki bi mu težko našli primero. Tudi ta škrbina mi je živo
ostala v spominu. Tisti dan je bil sončen, razgledi jasni, tokrat pa je kot preki-
pevajoče se mleko megla segala že sem gor. A vendar je imela tudi ta mlečna
belina svoj čar. Sledili sva stezi na levo, kjer naju je čakal še kozorog samotar.
Morda si je daleč stran od črede, v gorski tišini tudi on zaželel le malo miru.

Planina Pecol

Tik pod ciljem se steza v razbitem skalovju in megli povsem izgubi. Na mal-
ce podolgovatem vrhu je še za manjšo skupino le malo prostora. Lahko sva
samo slutili ostrine globin in nad njimi najvišje vrhove Zahodnih Julijskih Alp.
Tu zremo v vso veličino Montaža in Viša, na drugi strani pa v tisto značilno
gorsko verigo, kjer se ponosno dviga Visoki Kanin. Prevezli so me posebni ob-
čutki. Navsezadnje vsako vreme prinaša svoj čar, da le ne sekajo strele okoli nas
in da ostanemo živi in zdravi. Da znamo prisluhniti zgodbi, ki nam ni slišna na
prvi prisluh in vidna na prvi pogled.

Mlečno beli svet okoli naju se je zapiral in ožil, videti je bilo, kot da sva uje-
ti v ta nekaj metrov dolg izpostavljeni vrh. Proti severu se vanj z ostro zarezo
zajeda praznina. Ves planet se nama je zamejil na to malo kamnito oazo. Pla-
ninske kavke so ponovile obred, ki ga imajo ob vsakem prihodu človeka. Po-
sedale so na dosegu rok, se dvigale in v elegantnem jadralnem letu znova pri-
stajale v varni razdalji. V tišino, ki jo lahko poslušamo le na vrhovih gora, so v
presledkih posegle s svojimi klici skri, ciop in kraa, kraa. Sedeli sva v zavetju
skale, ki je bila hkrati miza in stol, in se podprli z nekaj grizljaji. Pomislila sem,
kako malo rabi človek, da preživi. Kako jasne so njegove misli, ko ima pred se-
boj eno samo pot, ki vodi nazaj v dolino. Čas, ki ga doživljam na vrhovih, mi
vedno ostaja neizmerljiv. Vedno sem gor nekaj prinesem in ob odhodu nekaj
odnesem.

Veter je meglo pognal čez rob in se neprijetno dotaknil razgaljene kože. Hitro bo treba navzdol, še preden jo nepredvidljivo vreme dokončno zagode. Prek razbitega vrha sva hitro ujeli svoj ritem. Pod škrbino sva ob pogledu navzdol ponovno uzrli podobe tega sveta in stezo, ki vodi v dolino. Megleni pokrov se je na drugi strani dvignil vse do smučišča nad Nevejskim prevalom. Kozorogi so zamenjali položaje, vnema za fotografiranje je ob vsem videnem in zabeleženem že popustila. V spodnjem delu sva naleteli na manjšo skupino. Počivali so ob poti in občudovali rogatega samotarja, ki je stal na majhni in izpostavljeni skalni polici. Nad njim se je dvigala navpična gladka stena in videti je bilo, kot da je ujet. Ena izmed gospa mu je na krhlje rezala jabolka in jih polagala na kamen le raztežaj stran od njega. Še zmenil se ni zanje, le začudeno nas je gledal in si mislil svoje.

Hiteli sva navzdol, kajti na greben nad nama se je zagozdil zlovešč oblak vodonosec. Zlezel je v sleherno poko in špranjo. V trenutku, ko sva dosegli planino, se je iz njega usul dež. Toliko, da sva bili primorani izvleči iz nahrbtnika nekaj zaščite. Izognili sva se koči Brazzà, ki sicer stoji na prekrasni lokaciji, a je bila videti povsem zasedena. Krenili sva po stezi, ki čez pašnike vodi do si-rarne in trgovinice svežih mlečnih izdelkov. Nemogoče se je upreti takšnim

dobrotam, še posebno če vidimo, kje in kako so nastale. Pomešali sva se med krave in ena jo je veselo ubrala za nama.

Da tukaj domujejo svizci, sem vedela že od prej in srečanje z njimi sva prihranili čisto za konec. Prostrana goličava, ki se na pravi nadmorski višini pne pod ostenjem Montaža, je kot ustvarjena zanje. Kupčki peska z odprtini, značilnimi za domovanja tovrstnih glodavcev, so bili vse pogostejši, prišli sva do pravega naselja. Leži v majhni uvali pod stezo in je ravno dovolj daleč, da se ob pazljivem približevanju živalice ne

razbežijo v trenutku. Potuhnili sva se v travo in opazovali zavaljena, malce robustna telesa. Ob bogato obloženi mizi so si že pridelali pravo zalogo masti, ki jih bo grela in jih preživela v dolgem spalnem zimskem obdobju. Teh živalic se vselej srčno razveselim. Najlepši so mi, ko sedijo na zadnjih nogah ali pa ko se gredo v tem položaju igrice v dvoje. Lepo jih je opazovati, kako se hranijo z

Čas za počitek

bilkami, saj jih odrasli osebkji potrebujejo dnevno tudi več kot kilogram. Njihovi ozki rovi, ki segajo tudi do pet metrov globoko pod površjem, so postlani s suho travo. Služijo zimskemu spanju, v letnem času pa nudijo varno zavetje pred sovražniki in za počitek.

Če se tudi tokrat vrnem k spominom, je bil najlepši tisti pred nekaj leti, ko sem naletela na prav prisrčen prizor. Bilo je zgodnje poletje v Dolini Triglavskih jezer in sneg se je počasi poslavljal. Pred veliko odprtino so svizci iz rova pravkar nanесли celoten zimski pogrinjek iz trav in ga sušili na soncu. V takih trenutkih se znova zavem, kako spoštljiva je vsaka žival in kako je z inteligenco narave razvila popoln sistem obrambe in preživetja.

Vožnja po strmi in v zgornjem delu zelo vijugasti cesti proti Reklanski dolini nama daje še zadnjič občutiti, kako obsežen in razgiban je ta teren, ki se iz dolin in predgorij dviga vse do najvišjih vrhov Zahodnih Julijskih Alp. Po zaslugi zanesenjakov, ki jim je mar odmaknjena in prvobitna lepota gora, še lahko slišimo klice divjine in občudujemo vodo, ki se v tolmunih obarva iz bele v smaragdno zeleno.

Odcveteli alpski kosmatinec